

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
*Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap*

Inleiding Zomermiddag 2018

Henk Baas,
6 juli 2018

Zomermiddag van het Netwerk Historisch Cultuurlandschap

Rewilding

en het historisch cultuurlandschap

RCE Amersfoort
6 juli 2018

www.historischegeografie.nl
www.landschapinnl.nl

'Pas op met herscheppen oernatuur'

GROEN
Joep Engels - 8:04, 9 februari 2016

Schapenhouders willen geld voor 'wolfwerende maatregelen'

GROEN
Joep Bouma - 12:15, 5 juli 2018

16 duizend liefhebbers van natuur krijgen het al GRATIS natuurnieuws per email van Nature Today! Topbiologen delen hun kennis graag. Meld je ook aan

Zie ook

- Derde goudjakhals ooit waargenomen, voor het eerst overdag
26-jun-2018
- Wanneer is de wolf terug in Nederland?
14-jun-2018
- Wolf verblijft al langere tijd in

Terug naar de Amerikaanse prairies razen. De wolf terug in de Nederland zelf is gewerkt aan het herscheppen van een natuur zoals mens heeft uitgezien, compleet met elanden, rendier en mammoet moet verstek laten gaan.

"De wolf komt. Dat is e Daarin laten wij ons sta Gijbert Six van het Pla

PREMIUM

▲ Beeld van het bijvoeren van de grote grazers in de Oostvaardersplassen. © ANP

Met volle maag dood bij voerplek in Oostvaardersplassen

Duizenden kilo's hooi legde Staatsbosbeheer in maart neer op verschillende plekken in de Oostvaardersplassen. Toch haalden 1.155 grote grazers niet het einde van de winter. „We zien ze soms dood liggen vlakbij een voerplaats.”

Gerald Meijer 05-04-18, 18:18 Laatste update: 18:21

Lees ook

toon alles (3) +

Tussenland Staatsbosbeheer: 3.000 grazers dood in Oostvaardersplassen

Dit voorjaar bezochten zes verschillende wolven Nederland

1 met onvervalste lentekriebels. eens echt op z'n einde is in het bijvoeren van de grote grazers volle maag en denken dat het

ien kan hooi van welke kwaliteit dienen: het eerste gras en idsel is hun het hooi dat we sinds maart zijn

doen... Ze hebben een volle

Nieuwe natuur in een oud landschap

Cultuurhistorie en natuurontwikkeling in het rivierengebied

Over het algemeen kan natuurontwikkeling rekenen op veel instemming. Toch zijn er wel tegengeluiden, die meestal voortkomen uit bezorgdheid over het verdwijnen van historische cultuurlandschappen. De tegenstelling speelt in verschillende delen van Nederland, maar is het felst in het rivierengebied, dat als de bakermat mag gelden van de 'nieuwe natuur'. Natuurontwikkeling is hier maar één van de grootschalige ontwikkelingen die het gebied op de kop zetten. De laatste ronde van dijkverbeteringen was nog niet voltooid of de discussie over het omgaan met nog grotere hoeveelheden rivierwater barstte los. Intussen wordt dwars door het gebied de Betuwelijn aangelegd, worden er Vinexwijken gebouwd (Leidsche Rijn bij Utrecht, de Waalsprong bij Nijmegen) en wordt her en der nog wat landbouwgrond heringericht. Tegelijkertijd geldt het rivierenlandschap als één van de meest karakteristieke Nederlandse cultuurlandschappen. Waarom kan nieuwe natuur een bedreiging vormen voor oud landschap?

Een historisch landschap

Het rivierenlandschap is een cultuurlandschap, dat door mensen is gemaakt. Zonder de mens waren er geen dijken, dus ook geen uiterwaarden, en zou het landschap weinig van haar huidige kenmerken hebben. De menselijke invloed heeft aan het landschap een dimensie toegevoegd en heeft het een bron van historische informatie gemaakt. We spreken wel van de 'cultuurhistorische waarde van het landschap', waarbij de term 'cultuurhistorie' wordt gebruikt als verzamelbegrip voor bouwhistorie (gebouwen), archeologie (het 'bodearchief') en historische geografie. Het rivierenlandschap is opgebouwd uit een enorm aantal elementen, die allemaal een aspect van het geschiedverhaal vertellen. Sommige van die elementen liggen geïsoleerd in het landschap, andere hangen met elkaar samen. Dijken, strangen (beddingen van vroegere rivierlopen), doorbraakkolken, kwelkades, sluisjes en dijkmagazijnen vertellen samen het verhaal van de strijd tegen de rivier. Evenzo vertellen boerderijen, graslanden, knoewilgen en ontwateringsloten allemaal hun deel van de geschiedenis van het agrarische grondgebruik. Weer een ander verhaal, dat van de steenfabricage, wordt aanschouwelijk gemaakt door de steenfabrieken, samen met de omliggende kleiputten, wegen, aanlegplaatsen, smalspoorlijntjes en arbeiderswoningen.

Een deel van die elementen bevindt zich in de uiterwaarden. Nog altijd kan

men de mening horen verkondigen dat dit een jong cultuurlandschap zou zijn, met nauwelijks cultuurhistorische waarden. Dit is zeker voor delen van de uiterwaarden onjuist. In het oostelijke rivierengebied zijn de rivierdijken door een bestaand cultuurlandschap aangelegd. Daarbij zijn cultuurland en nederzettingen buitendijk. De meeste nederzettingen in de

Hans Renes

uiterwaarden zijn nadien verlaten, maar vormen nog wel archeologisch waardevolle terreinen in de uiterwaarden. En dan, wat is jong in dit land. In delen van de uiterwaarden laat zich een geschiedenis vanaf de Middeleeuwen aflezen. In het uiterwaardengebied bij Giessen (Noord-Brabant) bleek het mogelijk door archiefstudie de ontstaansgeschiedenis van dit uiterwaardengebied vanaf de 13e eeuw te reconstrueren (Van Eeten, 1993). De afzonderlijke perceelsgrenzen en waterlopen waren alle nog op een 19e-eeuwse kaart aan te wijzen (fig. 1) en een belangrijk deel is zelfs nu nog in het landschap terug te vinden.

De natuurlijke – vooral geologische – variatie binnen het rivierengebied is door de invloed van de mens versterkt en beter herkenbaar gemaakt. Er zijn werelden van verschil tussen bijvoorbeeld de Betuwe, de Zuid-Hollandse Waarden en het Limburgse Maasdal: verschillen in begrenzing van het winterbed (terrasranden in Lim-

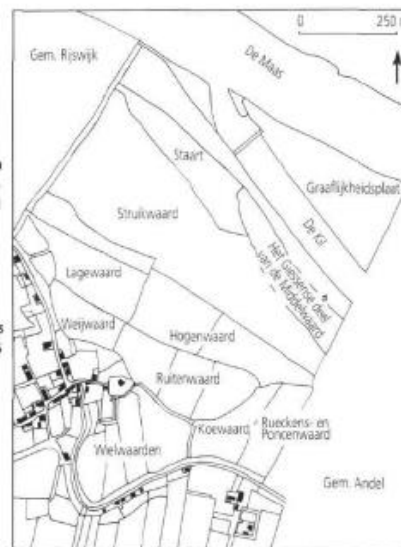

Fig. 1. De Maas uiterwaarden bij Giessen (Noord-Brabant) werden gevormd in de late Middeleeuwen en zijn sindsdien maar weinig veranderd. De kaart toont het gebied volgens het oudste kadastrale minuutplan (1832). De percelen tegen de dijk op de kaart komen al voor in laatmiddeleeuwse leenactenboeken. Ook de Middewaard bestond in de 14e eeuw, als eiland (opwas) in de rivier. In 1506 bestond ook de Struikwaard en was de opwas aan de oudere uiterwaarden vastgegroeid (Bron: van Eeten, 1993, p. 98).

MAKING EUROPE A WILDER PLACE

A new approach to European conservation

DISCOVER MORE

- Nature's own ways
- Bringing back wildlife
- Ensuring wellbeing
- Delivering for the future

(bron: Rewilding Europe):

DOWN TO earth
Platform voor groene journalistiek

Home Milieu **Opinie** Leven Magazine

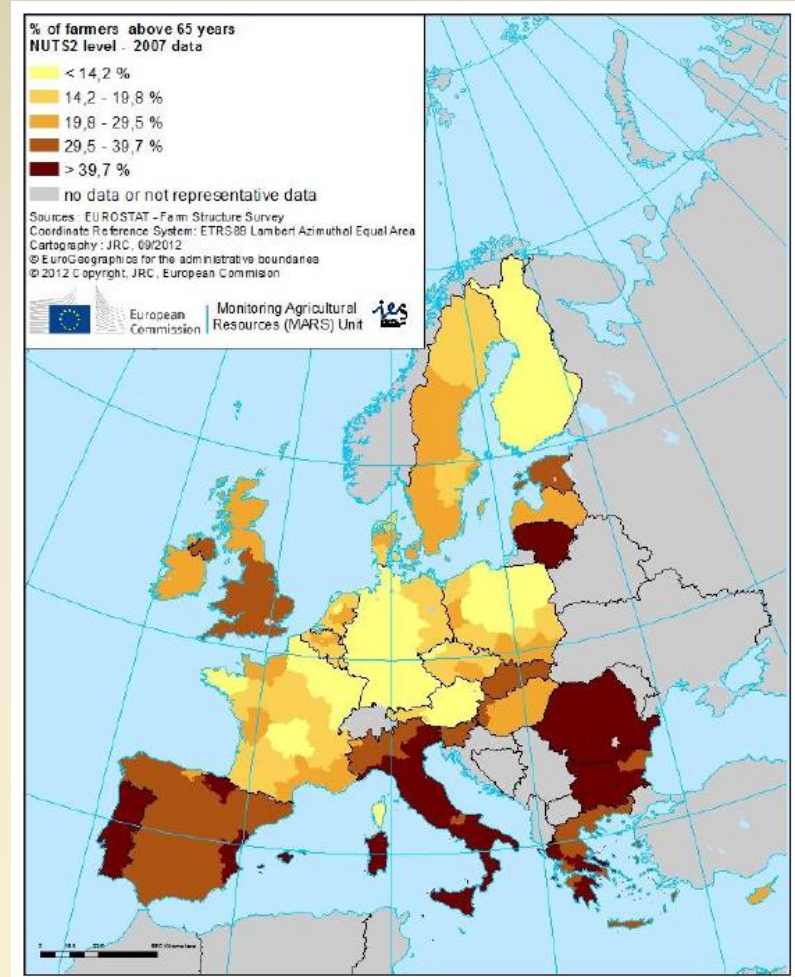
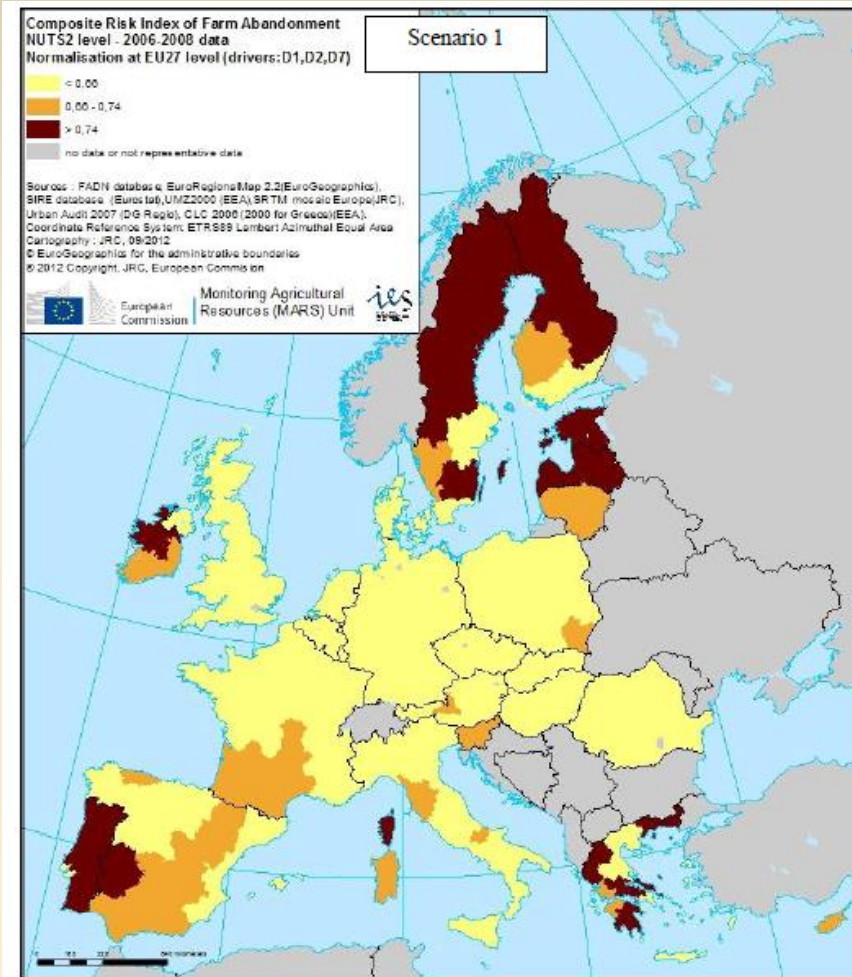
Energie & klimaat Mensenrechten Politiek Grondstoffen Economie Landbouw & voedsel **Natuur** Mobiliteit

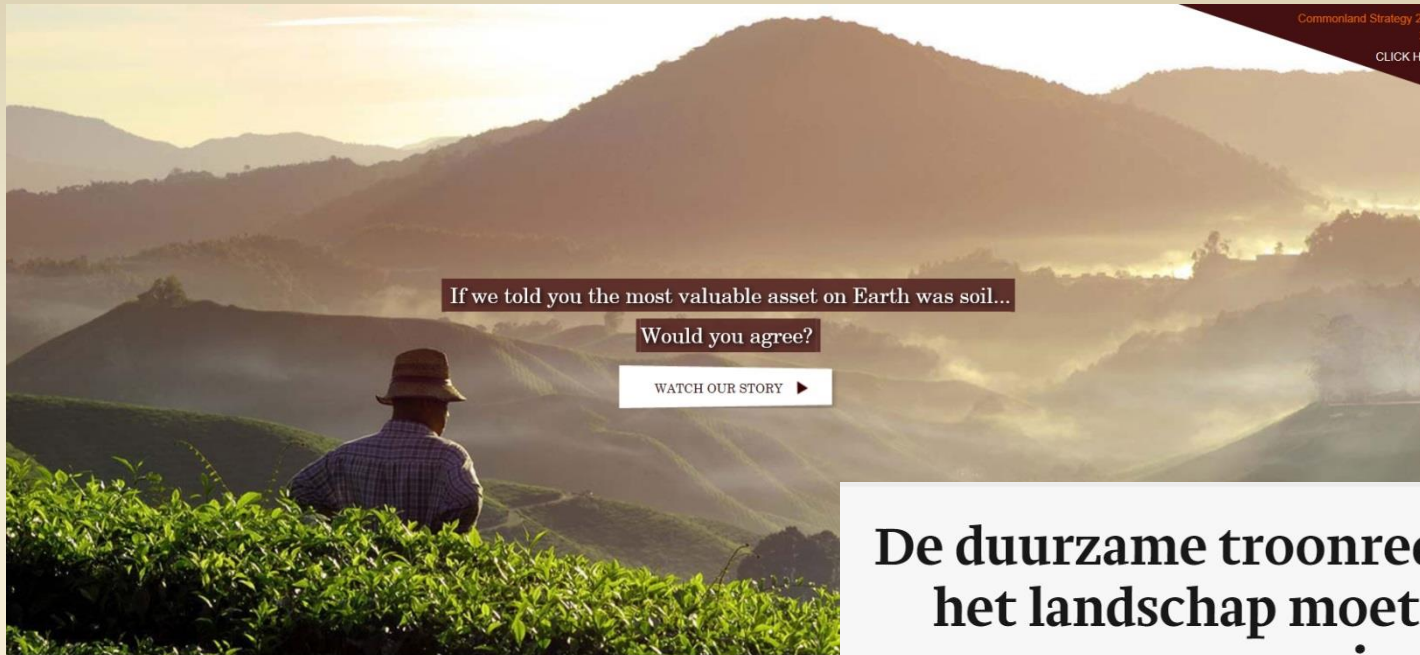
Rewilding: Europese landschappen kunnen zo veel wilder

Ronella Bleijenburg | 20 december 2017 | 4 Reacties

Het platteland in Europa loopt leeg. Wat doen we met die gebieden? Rewilding Europe wil het teruggeven aan de natuur. Kan dit ook in het kleine Nederland?

In grote delen van Europa loopt het platteland leeg. De landbouw is er niet meer concurrerend genoeg. Jongeren trekken weg en ouderen proberen te overleven in dorpen die nauwelijks toekomstperspectief hebben. Naar schatting zal tot 2030 meer dan 30 miljoen hectare grond verlaten worden. Wat doen we met die leeglopende gebieden? **Rewilding Europe** heeft het antwoord: geef ze terug aan de natuur.

If we told you the most valuable asset on Earth was soil...

Would you agree?

[WATCH OUR STORY ▶](#)

Commonland Strategy 2017-2020
[CLICK HERE](#)

[HOME](#) [INTRO](#) [ABOUT US](#) [4 RETURNS](#) [4 RETURNS LANDSCAPES](#)

De duurzame troonrede: Herstel van het landschap moet basis van de economie zijn

GROEN

Willem Ferwerda – 16:14, 5 september 2017

A Legacy of Wilderness

RESEARCHING THE EXTENT OF REWILDING
AND THE SHIFT IN NATURE EXPERIENCE IN THE NETHERLANDS

Jacob Knegtel – 10878955
MA Thesis – Heritage and Memory Studies
University of Amsterdam, Graduate School of Humanities
Dr. Hanneke Ronnes & Dr. J. Renes
March 6th, 2016

Nijmegen, site of Rewilding Europe's headquarters, is the first Dutch city to be awarded the title of European Green Capital.

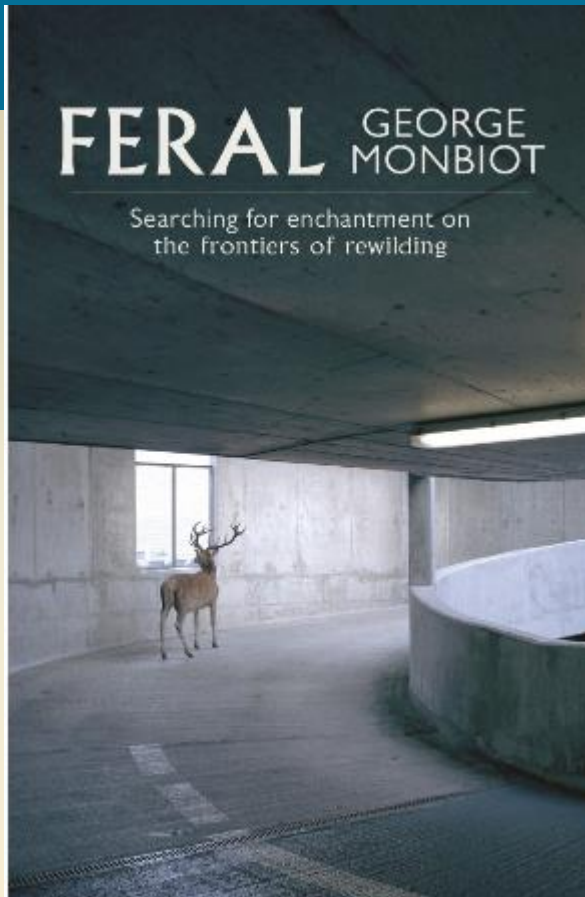
Rewilding Europe

King Willem-Alexander of the Netherlands learns about river rewilding in Nijmegen

July 4, 2018

King Willem-Alexander of the Netherlands saw first hand a prime example of river rewilding during his visit today to Nijmegen, EU Green Capital 2018. The King was given a guided walk of the River Waal floodplain by Frans Schepers, Managing Director of Rewilding Europe.

[READ MORE](#)

George Monbiot on 'rewilding' the countryside and the end of sheep

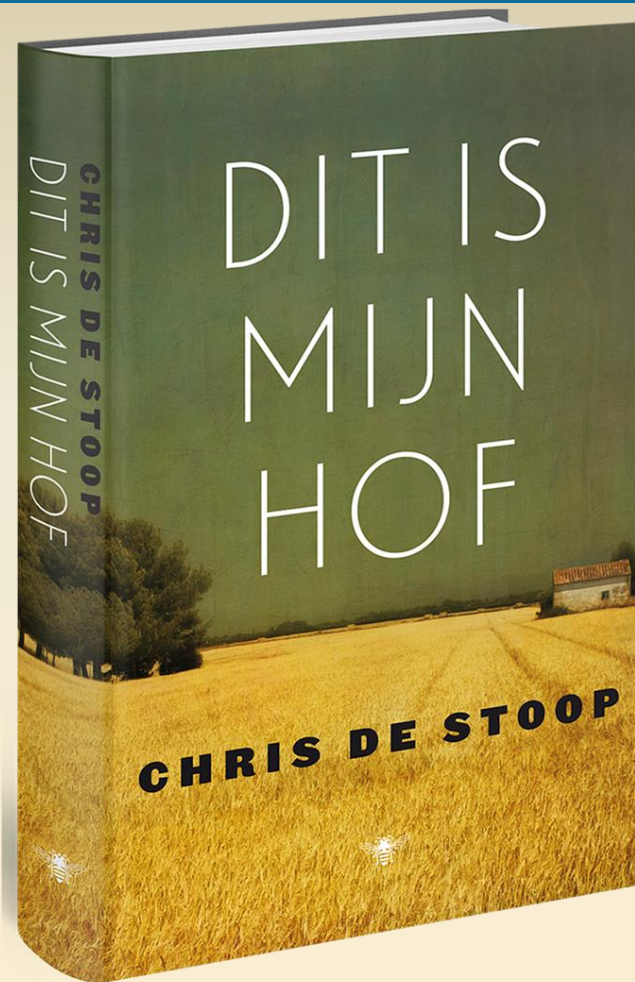
Sheep graze at Whinash near Tebay in the Lake District (Photo by Christopher Furlong/Getty Images)

"Love them or hate them, sheep have done more damage to the ecology of this country than all the buildings, all the pollution and all the climate change," says the environmentalist and journalist George Monbiot. "Sheep have completely scoured our uplands, which should be wildlife refuges."

I catch up with him just after a storm has engulfed the National Trust over rumoured plans, which it has denied, to ruin the "traditional landscape" of the Lake District by letting trees cover the hillsides and wolves roam where packs of tourists take selfies – a process called rewilding.

Feral thinking

Verraden George Monbiot stelt in zijn boek *Feral* drie voorwaarden aan het maken van nieuwe natuur. 'Monbiot zegt het zelf,' zegt Chris, '*nieuwe natuur kun je niet aanleggen zonder de instemming van de mensen die ermee te maken krijgen, het kan niet als je de geschiedenis van het landschap aantast, en het is immoreel om er vruchtbare landbouwgrond voor te vernielen.* Wat hier gebeurt, overtreedt alle drie die voorwaarden. Daardoor voel ik me verraden, ja. En door die samenwerking van Natuurpunt met de haven.' (bron: VPRO-gids september 2015)

Programma

- 13:30** Welkom en introductie op het onderwerp (Henk Baas, NHC/RCE)
- 13:35** Europa en de paradox van landschapsverandering – *rewilding* en landbouwontwikkeling
Theo van de Sluis (onderzoeker Wageningen Universiteit)
- 14:00** *Rewilding* in cultuurhistorisch perspectief, met Nederlandse voorbeelden
Jacob Knegt (onderzoeker Erfgoed Leiden en Omstreken)
- 14:25** Terug naar de toekomst: een ecologisch perspectief op boerennatuur en wildernis
Frank Berendse (em. hoogleraar natuurbeheer Wageningen Universiteit)
- 15:10** Pauze
- 15:30** Dit is mijn Hof – over gevoel van verlies en desoriëntatie van boeren en bewoners door natuurontwikkeling
Chris de Stoop (schrijver / journalist)
- 16:15** Discussie met inleiders en de zaal
- 17:00** Borrel